

398.344(497.113):582.929.4

392.1(497.113):582.929.4

Silling Léda

A ROZMARING NYUGAT-BÁCSKAI NÉPRAJZÁHOZ

More about the Ethnography of Rosemary in Western Bácska

A rozmaringnak a vajdasági népeletben betöltött szerepével eddig igen kevesen foglalkoztak. A növény megjelenési formáit vizsgálom a nyugat-bácskai magyar falvak piacozásában, a lakodalmi szokásokban, a temetéseken, a népviseletben és a népdalokban. Az emberélet fordulóinak nyomon követése során kitűnik, hogy egyetlen növény segítségével is összefűzhetőek a terület hagyományokban gazdag nem csak magyar falvai.

Kulcsszavak: rozmaring, nyugat-bácskai, népszokások, etnobotanika

A rozmaring a Földközi-tenger vidékén honos, illatos cserje. Első magyar írásos emléke 1533-ból való. A szó latin eredetű, és olasz közvetítéssel jutott hozzánk. A rozmaring virágát, olaját fűszerként és gyógyszerként használják.¹ Amikor megismerkedtek vele, mint füstölőt is alkalmazták erős illatáért.²

A néprajzi szakirodalomban a virágok között jelentős helyet foglal el. Szerepel népdalokban, hiedelmekben, lakodalmi díszként, temetések eszközkészletében. Magyar területen a reneszánsz kor nemesasszonyainak kertjében a XVI–XVII. században jelenik meg, innen a XVIII. században kerül a paraszti kiskertekbe.

A rozmaringról, megjelenési formáiról a vajdasági népeletben eddig igen keveset tudunk. Jung Károly gombosi népszokásokat bemutató könyvében megjelenik a rozmaring.³ A szerző feltételezi, hogy a halotti korona készítésénél is használhatták ezt a növényt.⁴

Kovács Endre Dorozsló hiedelemvilágáról szóló könyvében említi a rozmaringot, mint a ravatalon levő holttest megszentelésére szolgáló eszközt, de fiatalítóként is használták:

„Minden látogató megszentüli a halottot a ravatalon egy kis rozmaringággal, ami oda van készítve a lábához. Régen kruspánna szentüték...”⁵

„Leánderteáva itatta meg az urát, hogy összekerülhessen a szógájába. Előtte meg az ura örökösive végzett. Azt mondják, abba halt bele, hogy vénségire rozmaringteáva akarta magát fiatalítani.”⁶

A 2002-ben megjelent Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlasza a szegények karácsonyfájaként jelöli a rozmaringot: Telecskán, Szajánban, Magyarittabén, Udvarszálláson.

Csókáról a következő adatot olvashatjuk a szegények karácsonyfájáról:

„Legjobban az az izé vót, a rozmaring. Azt díszítették valamikó. Aki nagyon szegény vót. Az olyan rozmaringágakat díszítette.” Venyege Istvánné Blahó Gizella (1923, Csóka, római katolikus).

„Hát olyasmi is vót, nem láttam, de hát olyasmi is vót. Hát vót, aki azt is [ti. rozmaringágat] fődíszítette, hogy valami legyen.” Klubica Lajosné Kispál Erzsébet (1930, Csóka, római katolikus).

„Szegény ember... a rozmaring is volt, meg akkor tényleg, hogyhíjják, ez a tujafa. Hallottam annak idején, de látni nem láttam [koronatüskét], de rozmaring, azt láttam, hogy abból volt fölállítva, a rozmaring is.” Kőműves Józsefné Hecksó Viktória (1925, Csóka, római katolikus).

Ezenkívül ma még gyűjthető Kupuszinán, hogy az 1950–60-as években szegényebb családokban a cserépre ültetett rozmaringágat karácsonyfának is feldíszítették (Koleszárné Buják Erzsébet közlése).

Egyedül Kupuszináról található olyan adat a Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlaszában, mely szerint rozmaringot ültettek a temetőbe is, a sírok díszítésére. Erről ír Silling István a kupuszinai temető néprajzáról szóló tanulmányában: „Régebbi sírokon található rozmaringbokor, levendulató, rutavirág, szegfű, rózsabokor és többféle örökzöld.”⁷⁷

Összehasonlító elemzésemben a nyugat-bácskai magyar falvak rozmaringhasználatát vizsgálom a piacozást, a lakodalmi szokásokat, a temetést, a népviseletet és a népdalokat illetően.

PIACON

A konyhakerti veteményeket termelő Kupuszinán a virágkertészet egyre nagyobb teret hódít. Ennek hagyománya alig van. A kiskertek virágait, őszirózsát, egy-két csokor szépjancsit, azaz rézvirágot (cineát), száraz virágot korábban is vittek piacra. Melléjük néha az idősebb asszonyok padjain fiatal, gyökeres rozmaringágat is láthatunk. Fiatal, bujtatással gyökereztetett hajtásait joghurtos pohárba, homokos földbe ültetik, és a tavaszi piacokra viszik eladni a szomszédos városokba. A vásárlók illatáért, zöld hajtásaiért, esetleg fűszernek vásárolják a rozmaringot.

A kupuszinai kiskertek virágaiból legtöbbit a templom díszítésére vittek, és csak elvétve fordult elő, hogy egy-egy csokor tavaszi virág (jácint, tulipán, liliom) került a zombori piacra. Az ötvenes években fedezték fel a nagyobb arányú virágárúsításban rejlő lehetőségeket. Például az egyik Temető utcabeli család nagy kiterjedésű hátsó kertjét jácinttal ültette be, mást nem is termesztett itt.

Kora tavasszal a szépen bimbózó jácintokat leszedve, vesszéből font kofferokba rakva vitte vonaton Tuzla piacára. Évtizedekig zajló folyamat volt ez, aminek során minden évben több mint tízezer szál virágot vittek így eladni.

A kupuszinai kiskertek évelő dísznövényei között mindig helye volt a rozmaringnak. A kifejlett rozmaringág azonban felhasználási nagyságában piacon nem fordul elő.

LAKODALOMBAN

A vajdasági Duna menti települések lakodalmának jellemző dísze a rozmaring. Valószínűleg a korábban használt zöldág helyébe lépett, azért lett ennyire elterjedt a lakodalmakban.⁸ Szalagokkal, színes textilcsíkokkal, papírvirágokkal díszítik, és mellre, kalap mellé, almába tűzik. Településként változik nagysága, díszítésének módja, díszítő anyagának színe. Arra, hogy ma is használatban van, utal az újságokban, házak ablakában olvasható hirdetés: Prodajem ružmarin. Szerb lakodalmakban nemzetiszín szalaggal díszítik.

A rozmaringnak szemiotikai vonatkozása is lehet, mert például az apatini szerbek az 1990-es évekig a lakodalmi rozmaringra igen keskeny jugoszláv trikolórnasnit kötöttek, napjainkban pedig ezt a szerb zászló színeivel díszített szalagra cserélték. A rozmaring elsődleges funkciója a díszítés, másodlagosan pedig megmutatja, hogy mely államban él, illetve hogy mely nemzethez tartozik a lakodalmat készítő család.

Kupuszinán régen szinte minden ház kiskertjében megtalálható volt a rozmaring, de leginkább a házasság előtt álló lányos anyák, nagymamák ültették. Ma már csak néhány idősebb asszony nevel több bokrot. A falusiak ismerik őket, és tudják, ha lakodalomra készülnek, kihez kell fordulni ilyen ügyben. Ezek az asszonyok kiskertjeik egy részében gondozzák a töveket. A násznagyos rozmaringnak szánt rozmaringfácskákat pedig külön nevelik, télen cserepekben, zárt, melegebb helyen vigyáznak rájuk. A többi, kisebb ág, ha télire kint marad, akkor szalmával, kukoricaszárral takarják be, így védik az erős fagyoktól.

Kupuszinán a lakodalom néha egy hétig tartott, néha az előkészület (készítés) rövidebb időt vesz igénybe. Korábban is, amikor még kedden volt a lakodalom, és ma is, szombatra mindennek el kellett készülnie. A vendégeket jelölő dísz, azaz a rozmaring beszerzése és feldíszítése (kötözése) a menyasszony feladata. A díszítéshez barátnői és a rokonságban lévő lányok segítségét kéri. A lánykorában viselt színes pántlikákat a lakodalmat megelőző héten ollóval összevágják, és ezeket a szalagdarabokat közepén cérnával hurkolva a rozmaringra kötik. Szépen fejlett rozmaringszálakat kötöznek a násznépnek és két kisebb bokrot a násznagyoknak. A násznagyokéra csak fehér szalagot kötnek, a szülőkére és a nagyon közeli rokonokéra szintén. A többi rozmaringot színes pántlikák díszítik, de a felső masni mindig fehér. Lakodalom napján a feldíszített rozmaringot a menyasszony árulja (rozmaringot osztogat a menyasszony),

közeli rokon menyecskék segítik, ők tartják a karjukban a rozmarinköteget. Mindenkinek illik venni, a pénzt a menyasszony karjára kötött kendőbe teszik. A násznagyoknak a forgalomban lévő legnagyobb címletű pénzzel illik fizetniük a násznagyos nagy rozmaringért. Ezt a rozmaringot szép piros almába szúrnak. Az almába szúrt örökzöld ág az életfa, az új életet kezdő, indító új pár szimbólumaként is értelmezhető. A termékenységet a piros szín jelöli az almában. Néha előfordul, hogy narancs helyettesíti az almát.

A násznagyos rozmaring a lakodalom minden szekvenciáját végigkíséri. Jelzi a lakodalomban a rokonság legnagyobb fokát, és külön jogokat is ad a násznagyoknak. Az esküvő után a násznép végigvezeti az ifjú párt a falun. A násznagyok háza előtt, meg az utcasarkokon megemelik a násznagyok a rozmaringbokrokat. Ez jel arra, hogy a nászmenet megáll, a zene frisset hűz. Ezeket a „huzatásokat” a násznagyoknak később illik kifizetniük. A menyecskék általában a zenészek előtt táncolnak a falun végigvonuló nászmenetben. Ilyenkor a kezükben fogják a rozmaringot, és úgy mulatnak.

Néhány éve szokás a faluban, hogy az ifjú pár a lakodalmas rozmaringból a temetőbe is visz. Az elhunyt közeli hozzátartozókat így hívják meg a lakodalomba. Ezek az ágacskák néha meg is erednek, és szép díszei maradnak a temetőnek.

A Nyugat-Bácskában Kupuszinához legközelebb eső magyar falu *Szilágyi*. Ebben a faluban is szokás az illatos rozmaring lakodalmi használata. A faluban korábban neveltek rozmaringot a házak melletti kiskertekben, ma már, ha szükséges, a szomszédos településeken vásárolják. A násznépnek leginkább művirágdísz tűznek a mellére, a násznagyoknak és a násznagnéknak is azonban jár az almába vagy narancsba szúrt rozmaringág. Ezt az ágat a *nyoszolyólányok* díszítik, régebben ruhaanyagból, ma műanyag szalagból vágott darabokkal, a lakodalmat megelőző pénteken. A nyoszolyólányok a közelebbi rokonok, illetve a közelebbi vőfélyek lánypárjai. A vőfélyek a közelebbi rokon fiúk. A fővőfély a menyasszony vagy a vőlegény fiútestvére szokott lenni.

A vőfélyek és a nyoszolyólányok örökzöld puszpánggal, kruspánnal díszített csutorát és fokost vittek magukkal a lakodalomba. Ez volt az ő díszük. „Ennek szombatán má késznek köllött lenni. Koszorús lányoknak köllött rákötni arra botra. Hosszan.”

Lakodalom napján a nyoszolyólányok tűzik ki a vendégekre a virágot, illetve rozmaringot, s a vendégek ezért pénzt tesznek egy dobozba.

„Akkor osztották, mikor mentek a lakodalomba. Esküvő előtt. Ott vót a vőlegény. Mentek, a vőlegényne kezettek, má rögtön tűzték a virágot. A rozmaringot is, vagy a virágot. Becsinát katyulába. Oda beletették. A menyasszonyé még a vőlegényé lett a pénz. Még a táncpénz is mind a kettőjüké.”

„A násznagyos rozmaring az ojan, hogy egy narancsba vagy almába szúrták bele. Nagy alma vagy narancs. Abba beleszúrtak egy ojan nagyobb rozmarin-

got. Akkor azt tele tették szalagga vagy ruháva. Színes ruha. Mielőtt indultak a menyasszonyé, azelőtt köszöntöttek egy verset a rozsmaringga:

Csiccsent, hallgattassék,
Jézus neve dicsértessék!
Nem jöttem én hiába,
Hogy násznagy urunk elé
Virágot letegyem az asztalra.
Tessék gálántkodni,
Egypár dinár az ára.

Odaatták a násznagyoknak, akkó vót mindenkinek. Nagyobb pénzt adtak érte. Nagyon kellett vigyázni rá.”⁹

„Esküvő után a násznagyok a rozsmaringgal táncoltak. A násznagyné föl-
emelte a rozsmaringot, és jujgatott, hogy mikenk a menyasszony, akkor is, ami-
kor a menyasszonyt kikérték a háztól”¹⁰

Szilágyin a násznagyos rozsmaringnak a menyasszonytánc alatt is van sze-
repe. A násznagyoknak a rozsmaringgal kellett megjelenni, mert anélkül nem
szedhették volna ők a pénzt a menyasszony táncoltatásáért. Ezért ehhez kap-
csolódnak sok esetben a lakodalmi játékos lopások is.

„Mesélek egyet erre. A Franciskának mikó vót a lakodalma, én vótam a
násznagy. A Pelva Pali onokatestvérem mindig akarta ellopni a násznagyos roz-
smaringot. Mikó haza értünk, én csinátam az asszonnya egy olyan násznagyost.
Osz evittük azt is. Én a Havár Borisnak adtam, az a köténye alatt tartotta. A
másikat, azt meg vót a terembe egy tükör, és a háta mögé tettem, de azt figyel-
tem, hogy azt lássa a Pelva Pali. Láttá, osz el is lopta. Osz mikó vót a menyasz-
szonytánc, a Boristú mink mind a ketten elővettük. Az rá maradt. Ű mondta be
elősző, hogy 100 dinár. Osz rá maradt. Árvezett. A násznagynak a rozsmaring-
jára. Ha ellopták, akkor eladta. Most itt a Palira maradt, mert senki nem akarta.
Ellopta. Szabad vót eladni. Árvezésnél bárki licitálhat. A cél, hogy fölverjék.
Muszaj neki megvenni (a násznagynak).”¹¹

A Nyugat-Bácska hagyományőrző falvai közé tartozik *Doroszló*. A doroszlói
lakodalomnak is jellemző dísze a rozsmaring. Ma már nem alkalmazzák, de
Doroszlón még tudnak róla, hogy a menyasszonyi koszorúnak része volt egy
kis rozsmaringág. Ezt az ágat a menyasszonyi koszorúba tűzték, hátra, és egé-
szen annak levételéig ott is maradt. Szűzkoszorúnak nevezték, a menyasszony
ártatlanságát jelezte.

A vendégek közül csak a nőknek járt ez az illatos növény. Almába szúrták
a rozsmaringot, a legnagyobb az anyósnak járt, a vőlegény anyjának, ezt anyós-
fának nevezték. Annál egy kicsit kisebb a menyasszony anyjéé, majd a komák
feleségei következnek. Minden egyes szál rozsmaring almába volt tűzve, még a
kislányoké is. A lakodalmat régen kedden és csütörtökön tartották, az „előtte
való napon díszítették a barátnék és a nyoszolók, a rokon lányok. Az anyósfát

világoskék és fehér szalagokkal, ahogy a korához illik. A komafába tettek rózsaszín is, mert az lehet, hogy fiatalabb volt. A rózsaszín meg a fehér a fiatalabbaknak járt, a távoli rokonoknak meg a fiatalabb lányoknak csak fehéret tettek. A fehér a kevésbé értékes szín volt.” A szalagdíszekre egy-egy gyöngyszemet is fűzhettek, az anyósfára pedig műanyag virágok is kerültek.

A férfiak dísze a lakodalomban a gallérvirág volt, amit papírból készítettek. A vőfények kezükben rozmaringgal és művirággal díszített fokost meg csutorát tartottak, kalapjuk tetejét beborították a díszes művirágok.¹²

A doroszlói temetőbe csak a lakodalom után vittek ki rozmaringot az elhunyt rokonok sírjára. A sírokra ültettek rozmaringot, ezeket a rozmaringbokrokat a régi sírokon még itt-ott meg is lehet találni.

A *gombosi* szokásvilágnak is része a rozmaring. Gombos és Doroszló közel áll egymáshoz, hasonló a népviseletük, sok hasonló szokás él a két faluban. A rozmaringhoz kapcsolódó szokásaik sem sokban különböznek.

A gombosi lakodalomban a legközelebbi rokon asszonyok almába tűzött rozmaringot kaptak, amelyen kis fehér művirágok is voltak. A lányok mellére pántlikával díszített rozmaringág került. A férfiak kalapjára művirágot varrtak.¹³ A násznagyok a lakodalmas menetben fölrozmaringozott csutorát vittek magukkal, rajta lakodalmas kalács volt.¹⁴

A mai lakodalmi szokásokban már kevésbé van jelen a rozmaring. A művirágot kizárólag a menyasszony tűzi fel, akinek pénzt adnak érte. A násznagyon is legtöbbször csak nagyobb méretű, de szintén művirág dísz jelzi a lakodalmasokhoz való tartozását.

TEMETÉSEN

Az emberélet fordulópontjai közül az utolsó a halál. Ezzel az eseménnyel egy új, evilági léten kívüli állapotba kerül az ember. Ennek az eseménynek a bemutatása a falu számára a temetés. A temetéshez, halálhoz kapcsolódó átmeneti rítusokat a társadalmi környezet, míg a hozzá kapcsolódó eszközkészletet tájanként a földrajzi, természeti környezet határozza meg. Mivel ez a virág még a legszegényebb házakban is mindig volt, a gyászmenetekben korábban rozmaringot vittek a gyászolók a temetőbe főleg német nyelvterületen.

A temetést megelőző virrasztás alkalmával a család, a rokonok búcsút vesznek az elhunyttól. Ekkor szenteltvízzel hintik meg. Kupuszinán azt mondják, hogy minden csepp szenteltvíz, ami a halottra, a koporsójára vagy a sírjára hullik, enyhíti annak fájdalmait, bűneit a purgatórium tüzeiben. A szenteléshez a halott lábához egy kisebb aszalt, széket, arra tányérba szenteltvizet, a vízbe két-három szál rozmaringot, esetleg puszpángot (kruspánt) tesznek. Ezt a rozmaringágot beleteszik a még lezáratlan koporsóba, vagy beledobják magába a sírba, ha már eleve zárt volt a koporsó. Az örökzöld ágat, ha a halottas ház ud-

varában, kertjében nincs, akkor a szomszédok, közeli rokonok szerzik be, amint tudomást szereznek a virág hiányáról. Ez a szokás él a többi vizsgált településen is (Szilágyin, Doroszlón, Gomboson¹⁵).

Még ma is előfordul Kupuszinán és Szilágyin egy korábbi szokás, a halott feje mellé mindkét oldalra helyeznek egy-egy többágú dús rozmaringágot. Középkorú adatközlőim szerint valószínűleg azért, hogy a rozmaring erős illata vegye el a terjengő rossz szagot.

Temetőbe nemcsak a halott szentelésekor kerül rozmaring. A sírokon mint dísznövény is megtalálható. Sokáig él, illatos, igaz, csupán aprót, de virágzik is. Néhány ilyen rozmaring a mai kupuszinai temetőben is megtalálható.

Az emberélet fordulói kívül a rozmaring szerepet kapot a népviseletben és a folklór alkotásaiban is.

A népviseleti darabokon a rozmaringágot egyszerű módon jelölik: egy egyenes vonallal és a belőle párhuzamosan kiágazó kis ágakkal. Kósa László szerint az említetthez hasonló, halszállás ábrázolás is rozmaringot szimbolizál a népi díszítőművészetben.¹⁶ A faluban megtalálható festett tányérok is előfordul ugyanez a motívum.

A népdalokban a rozmaring, mint jelkép, a szerelemhez kötődik. A női ártatlanságot, szüziességet növényi szimbólummal, a rozmaringgal jelzi a nép több vajdasági népdalban is. Kupuszinán a következőket ismerik még ma is:

Édes rózsam hova hajtod az ökröt
Talá bizony kiskertembe bekötöd
Oda bizony kisangyalom nem kötöd
Gyenge a rozmaring ága letöröd

Lányok, lányok, lányok, rozmaringszobátok
Rozmaringbú vagyon ti nyoszolalábtok,
Bárcsak télfa vóna ihajla,
Hogy nē nyikorogna hajnalba.

Végigméntem kupuszini főutcán,
Betekintettem a babám ablakán,
Éppen akkor vetette még az ágát,
Rozmaringgal söpörte ki szobáját.

A szerb folklórban is megtalálható a rozmaring. Vuk Karadžić gyűjteményében a következő sorokat olvashatjuk:

„Sve svatove na vencu preveze,
Mladoženju ha struku ruzmarina.”¹⁷

A rozmaring növénynevet nemcsak magára a rozmaringra használják, az almák között is akad hasonló nevű. A vadalma őshonos Európában, legfontosabb tulajdonsága eltarthatósága. Sok szelíd, tenyésztett fajtáját találhatjuk meg itt, a magyar nyelvterületen is. Ízére, illatára vonatkozó nevek között: bor, borízú, buja-édes, cukor, muskotály, savanyú, sós, megtalálhatjuk a *rozmaringot* is. Ezt az elnevezést még ismerik Kupuszinán. A rozmaring alma különösen sokáig eltartható, ezért sokszor a húsvéti locsolók is kaphattak belőle a locsolásért.

Az illatos rozmaringról neveztek el egy kártyajátékot is Kupuszinán, amit általában fiatalok játszanak, és „csókra megy a játék”.

A vajdasági sokác falvakban is megjelenik a rozmaring. Lakodalmakban használják, bár rövidebb ágacskákkal díszítik a násznépet, mint ahogyan azt a magyar lakodalmakban szokás.

A szerb rozmaringhasználatot sem hagyhatom említés nélkül. Lakodalmakban volt látható díszített formája, valamint karácsony reggelén rozmaringgal díszítették a kutakat is. Minden felhasználási módját a rossz démonok ellen való védekezésre vezeti vissza Đurić Vojislav a szerbek növényekkel kapcsolatos népi hiedelmeiről írt szótárában.¹⁸

A nyugat-bácskai magyar falvakban az emberélet fordulóinak nagyobb eseményeit, mint a lakodalom, a temetés, követtem nyomon egyetlen növény segítségével. Kutatásom arra mutatott rá, hogy más növényeket is vizsgálni lehetne ezeken a Duna menti településeken, összehasonlítva őket a sokác, a szerb szokásvilágban betöltött szerepükkel. A szokások elterjedésére, variábilítására, sokszínűségére mutathatnánk rá segítségükkel.

ADATKÖZLŐK

Bazsantikné Tatai Borbála (1934) Kupuszina
Makk István (1942) Kupuszina
Nagyfejűné Balogh Erzsébet (1921–2005) Kupuszina
Sillingné Nagyfejű Mária (1953) Kupuszina
Koleszárné Buják Erzsébet (1941) Szilágyi
Horváth Csernai Magdolna (1957) Szilágyi
Horváth István (1923) Szilágyi
Czétényiné Csernai Mária (1936) Szilágyi
Rajné Diósi Rozália (1950) Doroszló
Dinnyésiné Balog Franciska (1949) Gombos
Dinnyési Tünde (1977) Gombos

JEGYZETEK

- ¹ BENKŐ L. főszerk. 1976. 452. o.
² RAPAICS R. 1932. 197. o.
³ JUNG K. 1978. 101., 105., 141.
⁴ JUNG K. 1980.
⁵ KOVÁCS E. 1982. 133. o. (nyomdatechnikai okok miatt nem jelöltem a tájszólást)
⁶ KOVÁCS E. 1982. 185. o.
⁷ SILLING I. 2002. 159. o.
⁸ KRESZ M. 1976.
⁹ Czétényi Mária, Szilágyi
¹⁰ Horváth Csernai Magdolna
¹¹ Horváth István, Szilágyi
¹² internet: <http://www.vajdasag.hu/doroszlo/nepviselet.php>
¹³ JUNG K. 1978. 105. o.
¹⁴ JUNG K. 1978. 107. o.
¹⁵ JUNG K. 1978. 140. o.
¹⁶ Kósa L. 1981. MNL. 372. o.
¹⁷ Karadžić, V. S., Pjesme, 1. 74. o.
¹⁸ Đurić V. 1985. 210. o.

BIBLIOGRÁFIA

- BENKŐ Loránd főszerk. (1976): A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára III. Budapest, Akadémiai Kiadó
DIÓSZEGI Vilmos (1978): A pogány magyarok hitvilága. Budapest, Akadémiai Kiadó.
ĐURIĆ, Vojislav (1985): Rečnik srpskih narodnih verovanja o biljkama. Srpska književna zadruga, Beograd
JUNG Károly (1978): Az emberélet fordulói. Gombosi népszokások. Forum Könyvkiadó, Újvidék. (1980) A kiházásatlanok koronája. Ethnographia
KARADŽIĆ, Vuk Stefanović (1891–1898): Srpske narodne pjesme, 1–5, Beograd
KÓSA László (1981): Rozmaring. (szócikk) In: Ortutay Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon, 4.
KOVÁCS Endre (1982): Doroszló hiedelemvilága. Forum Könyvkiadó, Újvidék
KRESZ Mária (1976): Virág és népművészet. Budapest
PAPP Árpád–RAFFAI Judit–TERBÓCS Attila szerk. (2002): A Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlasza. (CD és kommentár kötet), Kiss Lajos Néprajzi Társaság, Szabadka
RAPAICS Raymund (1993): A magyarság virágai. Kiadja a Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest
SILLING István (2002): Vallási néphagyomány. Forum Könyvkiadó, Újvidék
<http://www.vajdasag.hu/doroszlo/nepviselet.php> (2007. 08. 25.)

More about the Ethnography of Rosemary in Western Bácska

Not much has been written about the role of rosemary in folk life. I examine the forms that rosemary appears in at the market places, wedding customs, funerals, folk costumes and folk songs. Following the turning-points in human life, one can realize that one single plant is enough to relate and link to each other the villages of this region rich in tradition, and not merely the Hungarian ones but villages of other nations as well.

Keywords: rosemary, Western-Bácska, folk customs, ethnobotanics